

**ЕКОЛОГІЯ
ПРАВО ЛЮДИНА**

Верховенство права для захисту довкілля

НОВА ПОЛІТИКА У СФЕРІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА:

стан впровадження у 2022 – 2023 рр.

Нова політика у сфері сталого розвитку лісового господарства: стан впровадження у 2022 – 2023 рр.

За останні роки лісова політика України має низку характерних тенденцій, які відображають загальну еколого-економічну політику та пріоритети України, а також бачення розвитку галузі керівними посадовими особами Державного агентства лісових ресурсів України (надалі – ДАЛР).

Ці тенденції базуються на 3-х основних напрямках зі своїми відмінними рисами:

1. Адміністративний (управлінський).
2. Економічний.
3. Екологічний.

Адміністративний/управлінський:

- Створення єдиної національної структури, відповідальної за ведення лісового господарства – Державного підприємства «Ліси України» (далі - ЛУ) з відповідною уніфікацією практики господарювання, як ефективної, так і шкідливої. Державні лісогосподарські підприємства, які раніше були формально незалежними, стають філіями ЛУ, їх керівники призначаються ЛУ, а їхня політика повністю контролюється ЛУ.
- Зміна керівного складу філій ЛУ (колишніх державних лісогосподарських підприємств). Зайняття керівних посад в афілійованих кампаніях людьми з сумнівною репутацією..

Економічний:

- Намагання підвищити короткострокову прибутковість через управління лісами, незважаючи на зниження стійкості лісових екосистем та нехтування захистом біорізноманіття; довгострокова економічна ефективність також під питанням.
- Відхід філій ЛУ від лісозаготівельних робіт та переробки деревини, які проводились державними лісогосподарськими підприємствами (нині – філії «Ліси України») на користь приватних лісообробних та переробних підприємств;
- Збереження корупційних схем у торгівлі деревиною та незаконне вилучення земель.

Екологічний:

- Намагання розповсюдити рубки на природні території з особливим режимом охорони або ті, які раніше були недоступні для промислових рубок;
- Спроби вивести лісову галузь з-під екологічного контролю з боку природоохоронних органів (заборона перевірок через положення законодавства про військовий стан та спроби послабити або виключити існуючі процедури оцінки впливу на довкілля, що застосовуються до ведення лісового господарства (а саме суцільні санітарні рубки).
- Ініціативи щодо збільшення площ, вкритих деревами (ініціатива Президента – «Мільярд дерев») на національному рівні.
- «Заморожування» процесу створення заповідних територій у лісах.
- Оренда земель лісового фонду на основі спрощених та послаблених процедур здійснення діяльності, яка не пов'язана з лісовим господарством та охороною довкілля (видобуток корисних копалин, будівництво), у поєднанні з незаконними рубками, які завдають або потенційно можуть завдати серйозної шкоди довкіллю та спричинити деградацію лісових екосистем.
- Ігнорування природного та антропогенного поширення інвазійних видів дерев і пов'язаних із цим загроз природним екосистемам і біорізноманіттю.

- Вирубування лісів на схилових комплексах, в межах прибережно-захисних смуг річок та вивезення лісу вздовж струмків.
- Відсутність розуміння лісу як цілісної екосистеми та заходів з комплексного збереження лісів.

Російська агресія призводить до істотного негативного впливу на українські ліси та виникнення проблем, пов'язаних з війною:

- Знищення величезних площ лісів у східній частині України (Донецька, Луганська, Харківська області).
- Знищення лісового біорізноманіття внаслідок воєнних дій.
- Недоступність значної частини українських лісів для ведення лісового господарства та контролю – окупованих Російською Федерацією територій (Крим, окуповані частини Донецької, Луганської, Запорізької, Херсонської, Миколаївської та Харківської областей), лісових угідь, забруднених мінами та тих, де точаться бої, ліс на прикордонних з Білоруссю ділянках.
- Збільшення постачання деревини для оборони країни.
- Відмова у доступі до даних Державного земельного кадастру та цифрових лісотаксаційних карт.
- Заборона на перевірки Держекоінспекції (воєнний стан).

У 2021 році розпочато адміністративну реформу в лісовому господарстві України. В її рамках вперше відбулося укрупнення та об'єднання державних лісогосподарських підприємств в єдине ДП «Ліси України». Такий крок обґрунтовувався необхідністю уніфікації управлінських та економічних підходів та економією адміністративних витрат. Наразі складно говорити про очевидне підвищення ефективності. Водночас спостерігаються тривожні тенденції в екологічній сфері та боротьбі з корупцією, у сталому управлінні лісами: мають місце офіційно декларовані та неофіційні спроби збільшити обсяги рубок за рахунок експлуатації раніше важкодоступних лісів високої біологічної цінності, призначення на керівні посади «ЛУ» осіб, раніше підозрюваних у корупції.

Міністр захисту довкілля та природних ресурсів України та тодішній голова Державного агентства лісових ресурсів України (ДАЛР) відкрито говорять про необхідність і намір збільшити обсяги рубок в українських лісах.¹ Для цього розробляються та активно лобюються відповідні нормативні акти, як-от законопроект № 9516², який спрямований на скасування необхідності проведення процедури ОВД для суцільних санітарних рубок (що можливо, призводить до масового збільшення обсягів таких рубок, особливо в гірських лісах Карпат, де існує багато обмежень для суцільних промислових рубок), а також підвищення порогу для проведення процедури ОВД для проєктів насадження нових лісів (що створює загрозу масового заліснення нелісових екосистем, насамперед степів і лук)³.

У березні 2023 року Держлісагентство запропонувало проєкт постанови Уряду України, яка має на меті дозволити більше різних видів рубок у природних лісах, які не оголошені комерційними та слугують для природоохоронних та рекреаційних цілей.⁴ Хоча екологічні громадські організації виступили категорично проти такого проєкту постанови та домоглися виключення з неї найбільш деструктивних положень, лісівники ще не повністю відмовилися від своїх намірів. Близько 2 місяців тому на сайті Держлісагентства зареєстровано черговий проєкт постанови Уряду України, який передбачає спрощення перепрофілювання рубок, зокрема у

¹ <https://www.facebook.com/ruslan.strelets/posts/3317803768532727>

² <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42333>

³ <http://epl.org.ua/en/announces/zakonoprojekt-9516-blagymy-namiramy/>

⁴ <https://forest.gov.ua/regulyatorna-diyalnist/proekti-regulyatornih-aktiv/23032023-povidomlennia-pro-opryliudnennia-proiektu-postanovy-kabinetu-ministriv-ukrainy-deiaki-pytannia-zdiisnennia-rubok-v-lisakh-ukraini>

природних лісах, де заборонено промислові рубки.⁵ Він пропонує законодавчі зміни, які загрожують посиленою експлуатацією особливо цінних лісів, які вже мають природоохоронний статус.

1. Держлісагентство оголосило і вже втілює в життя швидке збільшення темпів будівництва мережі лісових доріг у раніше недоступних лісах, головним чином у Карпатах і на водно-болотних угіддях, що має на меті збільшення обсягів комерційної експлуатації цих лісів. Наприклад, Держлісагентство пообіцяло цього року побудувати 160 км нових лісових доріг у Карпатах⁶. Екологічні наслідки таких дій полягають у скороченні площі природних старовікових лісів, які стають доступними для експлуатації. Це призводить до втрати важливих місць існування⁷, зокрема тих, що охороняються на європейському рівні, згідно з Бернською конвенцією.

2. Майже припинено створення нових природоохоронних територій у межах лісового фонду України⁸. З листопада 2022 року ДП «Ліси України», яке обслуговує близько 6,6 млн га українських лісів, погодилося зберегти не більше 700 га лісів із понад 36 тис. га, запропонованих в цей період науковцям для охорони. ДП «Ліси України» не приймає підготовлені клопотання та наукові обґрунтування, що дозволяє продовжувати законне знищення цих лісів шляхом планових господарських та санітарних рубок.

3. Активна протидія затвердженню Переліку інвазійних видів дерев із значною здатністю до неконтрольованого поширення, заборонених до використання у процесі відтворення лісів. Як результат такої протидії зберігається можливість використовувати інвазійні види для лісовідновлення, що ставить під загрозу збереження природних екосистем і біологічного різноманіття і, у довгостроковій перспективі, загрожує значними негативними економічними і наслідками для України, пов'язаними з боротьбою з інвазійними видами і збереженням природних екосистем..

4. Законопроект про ринок деревини № 4197-д⁹ застряг у парламенті і лежить вже майже 2 роки. Це дозволяє трейдерам деревини продавати свою деревину через монопольні платформи, які є непрозорі для громадськості. Така ситуація призводить до серйозних корупційних ризиків, значних втрат для державного бюджету та збільшення можливостей реалізації деревини, заготовленої з порушеннями природоохоронного законодавства. Річ у тім, що незаконно заготовлену деревину реалізувати за існуючих тіньових схем, як-от власна переробка лісгоспами, набагато простіше, ніж якби існував прозорий і жорстко регульований ринок.

5. Під час воєнного стану практично припиняється екологічний контроль з обох сторін – держави та громадськості, що створює сприятливі умови для збільшення масштабів незаконних рубок та корупції у лісовому господарстві. Таким чином, необхідно якнайшвидше прийняти законопроект про державний екологічний контроль 3091¹⁰, який зареєстровано у парламенті майже 4 роки тому, та пакет підзаконних актів для його реалізації. Водночас вкрай важливо відновити можливість регулярних екологічних перевірок лісгосподарських підприємств навіть під час воєнного стану.

⁵ <https://forest.gov.ua/regulyatorna-diyalnist/proekti-regulyatornih-aktiv/11092023-povidomlennia-pro-opryliudnennia-proektu-postanovy-kabinetu-ministriv-ukrainy-deiaki-pytannia-nablyzhenoho-do-pryrody-vedennia-lisovoho-hospodarstva-ta-provedennia-rubok-v-umovakh-voiennoho-stanu>

⁶

<https://www.facebook.com/ForestsOfUkraine/posts/pfbid02PFYVy1gnUZ3aeYGXo4a1bUkk4znAVuJXZNpsmToHGyFtEiDNT9KHxEd7SAT92N9I>

⁷ <https://uncg.org.ua/sumnyi-pryklad-brusturyanskogo-lisgospu/>

⁸ <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/10/15/7424078/>

⁹ https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=4197-%D0%B4&skl=10

¹⁰ https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68186

6. Українське лісове господарство не приділяє належної уваги оцінці шкоди та збитків, завданих російською агресією, та підготовці підстав для вимагання компенсації від Російської Федерації. Відсутність розроблених планів відновлення лісів у східній та південній частинах України може призвести до поспішних та неефективних рішень. Дистанційна оцінка лісових масивів, випалених пожежами, знищених обстрілами та вирубаних у військових цілях, здійснюється переважно ініціативними групами громадських організацій та науковцями за мінімальної або повної відсутності підтримки з боку Держлісагентства та ДП «Ліси України». Ці проблеми свідчать про те, що і Держлісагентство і ДП «Ліси України» прагнуть спрямовувати свої зусилля на збільшення рубок і доступу до лісів високої екологічної цінності, а не на збереження екологічних функцій українських лісів під час війни. Вони недостатньо працюють над забезпеченням сталості лісів, захистом біорізноманіття та не приділяють належної уваги планам відновлення пошкоджених або знищених війною лісів та оцінці збитків, завданих російською агресією.

Виходячи із наведених вище фактів, можна зробити висновок про те, що більшість реформ у сфері лісового господарства і охорони лісів в Україні, що здійснюються під керівництвом та за ініціативи ДАЛРУ та ДП «Ліси України», не спрямовані на досягнення цілей сталого розвитку, а саме на збереження природних лісів, біологічного різноманіття, не покращують доступ до лісових ресурсів місцевих громад та не сприяють якомога більш повному використанню екологічних послуг лісів, а також довгостроковому економічно сталому лісокористуванню. Метою їхньої діяльності є максимізація прибутку у короткостроковій перспективі без огляду на екологічні і довгострокові економічні наслідки цих процесів. У галузі і далі переважає підхід, коли ліс розглядається лише як деревний ресурс і джерело отримання прибутків за принципом «тут і зараз».

У зв'язку з тим, що негативні факти і тенденції у сфері лісового господарства України потребують виправлення, пропонуємо вжити таких заходів:

1. Зберегти необхідність проведення ОВД для суцільних санітарних рубок, зокрема шляхом недопущення прийняття законопроекту 9516 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо ефективного управління лісами на основі ведення лісового господарства на принципах наближеного до природи лісівництва, адаптованого до кліматичних змін, збереження біорізноманіття в лісах», яким передбачається виключення суцільних санітарних рубок на площі понад 1 гектар з переліку першої категорії видів планованої діяльності та об'єктів, які можуть мати значний вплив на довкілля і підлягають оцінці впливу на довкілля.
2. Включити до переліку видів планованої діяльності та об'єктів, які можуть мати значний вплив на довкілля і підлягають оцінці впливу на довкілля такий вид діяльності, як будівництво нових лісових доріг.
3. Включити до переліку видів планованої діяльності та об'єктів, які можуть мати значний вплив на довкілля і підлягають оцінці впливу на довкілля такий вид діяльності, як зміна цільового призначення лісових земель.
4. Заборонити здійснення розробки корисних копалин на основі сервітутів.
5. Розблокувати процес створення нових природоохоронних об'єктів і не перешкоджати виділенню для цієї мети природних лісів, квазіпралісів і пралісів з відповідним правовим статусом у лісах.
6. Підвищити штрафні санкції за порушення законодавства, пов'язаного з процесом ведення лісового господарства (незаконне призначення рубок, транспортування деревини водотоками тощо).
7. Розробити та затвердити Перелік інвазійних видів дерев із значною здатністю до неконтрольованого поширення, заборонених до використання у процесі відтворення лісів.

8. Створити та запровадити в дію прозорі майданчики і процедури торгівлі деревиною, зокрема: зняти обмеження на мінімальні лоти, застосовувати індикативні ціни при продажах деревини за прямими угодами, відмовитися від редукацій.
9. Відновити екологічний контроль у повному обсязі, зокрема шляхом прийняття законопроекту 3091 і втілення його положень на практиці.
10. Розробити і затвердити методики обрахунку екосистемних послуг лісів.
11. Застосовувати новітні засоби фіксації збитків, завданих лісовому господарству агресією Російської Федерації, в тому числі здійснювати фіксацію таких збитків дистанційно. Запровадити та застосовувати правові механізми відшкодування завданих збитків.

